

Мой першы настаўнік

Вучоны, даследчык, літаратуразнаўца... Гэтыя іпастасі навуковай прафесійнай дзейнасці патрабуюць асобых здольнасцей і таленту. Не кожны зможа прадставіць наяўны стан літаратурнага працэсу ў пэўных тэарэтычных абагульненнях і праекцыях на будучыню. Не многія здольны выявіць у размаітай масе творцаў адораных літаратараў, якія будуць прадвызначаць лёс беларускай літаратуры. І толькі адзінкі ў стане акрэсліць тэндэнцыі развіцця мастацкай творчасці ў перспектыве, убачыць тактыку і стратэгіі станаўлення беларускай культуры ў цэлым.

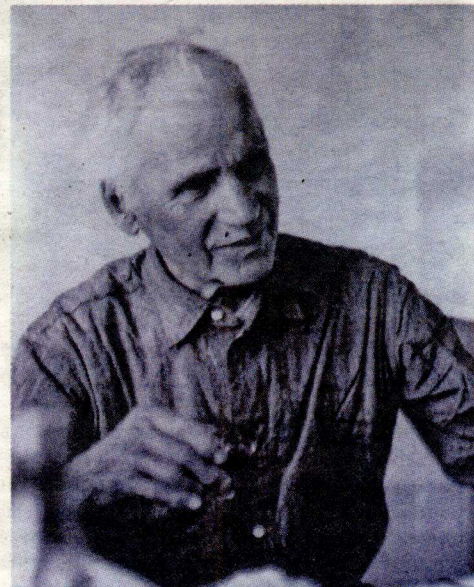
**Святлана КАЛЯДКА,
фота Кастуся Дробава
і з кнігі «Уладзімір Гніламёдаў:
"Заставацца сабой"»**

Да такіх даследчыкаў належыць Уладзімір Гніламёдаў, акадэмік НАН Беларусі, доктар філалагічных навук, прафесар, які шмат гадоў узначальваў аддзел тэорыі літаратуры ў былым Інстытуце літаратуры імя Янкі Купалы, з'яўляўся намеснікам дырэктара, а затым і дырэктарам інстытута. Гэтыя ганаровыя пасады накладвалі вялікую адказнасць на Уладзіміра Васільевіча за інстытут, яго навуковых супрацоўнікаў, а яшчэ болей — за ўзровень навуковых даследаванняў, у якіх важна было годна і аб'ектыўна адлюстраваць беларускую літаратуру на ўсіх этапах яе станаўлення — ад старажытнага перыяду да сучаснасці, ад класічных твораў вядомых пісьменнікаў да першых спроб маладых аўтараў у ацёпах і газетах... На шматлікіх пасяджэннях аддзела тэорыі літаратуры, Вучонага савета інстытута, на канферэнцыях і сустрэчах Уладзімір Васільевіч неаднойчы падкрэсліваў, што ад адказнасці навукоўца за агульную справу інстытута, ад яго здольнасцей быць часткай навуковага калектыву, ад умення даследаванне кожнага ўпісаць у калектывную навуковую працу залежыць, ці атрымаецца ўсебаковае і шматаспартнае адлюстраванне літаратурнага працэсу. Праблема тэмы калектывнай тэмы кожнага аддзела ў інстытуце павінна быць скіравана на ўвасабленне агульнага задання літаратуразнаўцаў, галоўная задача якога, як адзначыў Міхась Тычына, у тым, каб «...дапамагчы новаму пакаленню беларусаў, неабыхаваму да літаратурна-мастацкай, тэарэтычнай і крытычнай думкі, арыентавацца ў складанай сістэме сучасных эстэтычных ведаў, у супярэчлівым суіснаванні ў «полі літаратуры» адрозных мастацкіх ідэй і канцэпцый, у шматвектарнай прасторы саборніцтва традыцыйных і інавацыйных метадаў навуковага даследавання і крытычных падыходаў. Без усяго гэтага ў сучаснай сітуацыі, якая склалася ў выніку шпаркага развіцця постіндустрыяльнай цывілізацыі і выявіла фундаментальныя супярэчнасці ў экалагічнай, дэмаграфічнай, антрапалагічнай, сацыякультурнай сферах, немагчыма адекватнае асэнсаванне сучаснага літаратурнага працэсу і традыцыйных ідэалаў прагрэсу». Менавіта на выкананне гэтай задачы скіроўваў Уладзімір Васільевіч вучоных пры арганізацыі навуковага працэсу ў інстытуце.

Вучоны — гэта частка складанага механізму літаратуразнаўства, і кожны ва ўласным даследаванні павінен арыентавацца на пошук новых шляхоў развіцця, новых гуманітарных каштоўнасцей, светапоглядных стратэгий як у даўніне, так і ў сучаснай літаратуры, пра што сведчаць дзясяткі навуковых манаграфій Уладзіміра Васільевіча. У даследчыцкім арсенале У. Гніламёдава — і традыцыйныя метадалагічныя прыёмы, і найноўшыя спосабы раскрыцця законаў развіцця мастацтва слова. Навуковы інтарэс яго распаўсюджваецца як на асобных аўтараў (І. Мележ, Янка Купала, Якуб Колас, М. Багдановіч, А. Куляшоў, П. Броўка, М. Танк, А. Пысін, П. Панчанка, В. Зуёнак і інш.), так і на беларускую літаратуру XX ст. як адну з форм нацыянальнай духоўна-эстэтычнай свядомасці,

важныя аспекты якой знайшлі адлюстраванне ў назвах манаграфій У. Гніламёдава: традыцыі і наватарства, творчая індывідуальнасць і літаратурны працэс, класікі і сучаснікі, ад даўніны да сучаснасці... У пералічаных напрамках даследаванняў Уладзіміра Васільевіча адлюстраваліся шырокі ахоп прадметаў і аб'ектаў вывучэння ў храналогіі іх выяўлення ў літаратурным працэсе, ва ўзаемазалежнасці разгляду гуманістычных нацыянальных і агульначалавечых духоўных ідэалаў і маральных каштоўнасцей у асобным творы і ўсёй гісторыі развіцця літаратуры.

Калі крытык звяртаўся да жыцця і творчасці асобнага пісьменніка, то ён імкнуўся даследаваць ідэйна-тэматычную напоўненасць твораў, прааналізаваць спосабы мастацкага адлюстравання рэчаіснасці, прадставіць тэкст ва ўзаемасувязі традыцый і наватарскіх пошукаў пісьменніка і, што вельмі важна, прасачыць эвалюцыю мастацкай свядомасці аўтара ў кантэксце літаратурных працэсаў. У. Гніламёдава цікавіла не толькі тое, што навідавоку, на паверхні, адлюстраванае ў сюжэце, кампазіцыі, стылістыцы і г. д., але і тое, што з'яўляецца неўсвядомленым, патаемным, што рухае аўтарскай задумай, напаўняе тэкст своеасаблівай энергетыкай і прымушае яго жыць стагоддзі, кранаючы зноў і зноў сэрцы чытачоў розных пакаленняў. У сваіх навуковых працах ён шукаў метадалагічны ключ да працытання любога паэтычнага твора. А сучасны нараталагічны падыход вучонага ў аналізе паэзіі Янкі Купалы дазволіў сапраўды па-новаму паглядзець на яго вершы, ім былі аспрэчаны заштампаваныя і часам ідэалагізаваныя ацэнкі.

Лявонцій Міхайлавіч Шчэпанюк — дзед-выхавацель Уладзіміра Гніламёдава, правобраз Лявона Кужалы. 1950 г.

Увогуле, у навуковых працах У. Гніламёдава нязмушана перакрываюцца літаратуразнаўчы і крытычны таленты, што абумовіла з'яўленне такіх розных па жанры даследаванняў: творчы партрэт, нарыс пра беларускую паэзію, нарыс жыцця і творчасці, кніга бягучай крытыкі, старонкі ўспамінаў і г. д. А ў апошнія дзесяцігоддзі раскрыўся ва ўсёй шырыні і глыбіні талент празаіка, пра што сведчаць раманы «Уліс з Прускі» (2006), «Расія» (2007), «Вяртанне» (2008) у якасці самастойных кніжных выданняў. На працягу 2009 — 2011 гг. у «Полымі» друкаваўся яшчэ адзін раман

— «Валошкі на мяжы», а ў бягучым годзе распачата публікацыя рамана «Ліхалецце». Аналіз пералічаных твораў патрабуе асобнага манаграфічнага даследавання, яны чакаюць свайго даследчыка, таму што ў выглядзе цыкла раманаў ужо сталі падзеяй у гісторыі беларускай літаратуры. Аднак варта гаварыць пра эпоху, таму што аўтар праводзіць свайго героя праз падзеі дарэвалюцыйнага і паслярэвалюцыйнага перыяду, грамадзянскай вайны, улады палякаў у Заходняй Беларусі, распаўсюдае пра эміграцыю беларусаў у Амерыку ў пошуках заробкаў, пра іх блуканні па свеце падчас бежанства, выпрабаванні вайны і пасляваеннага адраджэння. Магчыма, дачакаемся яшчэ адной

Таццяна БАРЫСЮК

Зубр айчыннага лірычнага ўстаўства

Санет да 75-годдзя
літаратуразнаўцы і празаіка
Уладзіміра Гніламёдава

У дзень дваццаць шостага снежня
у год трыццаць сёмы, завейны,
быў хлопчык народжаны кемны —
меў дар ён красы спасціжэння.

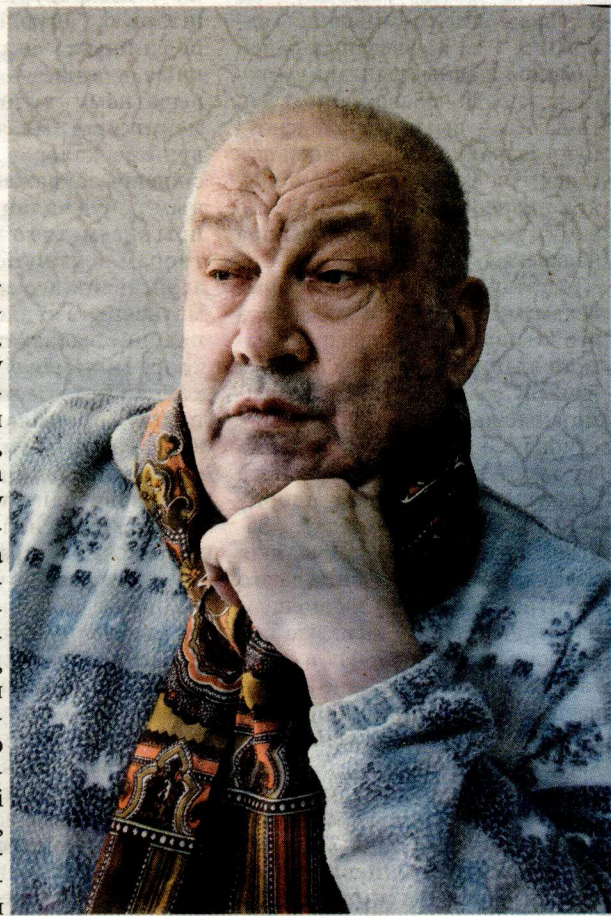
Быў добразычлівым і шчырым,
любіў вершаванае слова,
і родная матчына мова
гучала жалейкай і лірай.

Ён стаў вершазнаўцам і творцам.
Вялі ідэалы — як сонцы,
быў сам сабе — строгі прысуд!

Код поспеху — талент і праца!
Цяпер ён разважлівы зубр
айчыннага лірычнага ўстаўства!

20.12.2012

кнігі і ўбачым, як пісьменнік праводзіць свайго героя і праз пакуты няпростай рэальнасці хрушчоўска-брэжнеўскага перыяду ў гісторыі краіны. На прыкладзе аднаго роду, адной вялікай сям'і і аднаго з гэтай сям'і — беларуса Лявона Кужалы — пісьменнік распавядае пра няпросты лёс беларускага народа ў першай палове XX ст. У трох розных прасторах — маленькай вёсцы Пруска Заходняй Беларусі, Амерыцы і Расіі; і трох часавых вымярэннях — пачынаючы з першых дзесяцігоддзяў XX ст. і завяршаючы перадаваемымі гадамі — па-рознаму раскрываецца асоба героя. Названы цыкл раманаў, які на сённяшні дзень складае пенталогію, — паводле У. Гніламёдава, — «сямейная хроніка ў духу барока», але не толькі: гэта і маштабная, панарамная карціна жыцця беларуса-заходніка, гэта энцыклапедыя ведаў пра сацыяльныя, палітычныя, гістарычныя, этнаграфічныя, культурныя і іншыя аспекты быцця чалавека з народа ў першую палову XX ст., гэта гісторыя краіны.

Мне як былой аспірантцы Уладзіміра Васільевіча хочацца яшчэ адзначыць рэдкі педагогічны талент, што адчулі на сабе многія вучні, якія дзякуючы яго шчырым клопам, заўсёднай гатоўнасці прыйсці на дапамогу, удумлівым пародам і проста бескарысліваму раздорванню навуковых ідэй набылі вопыт даследчыцкай працы і сёння сталі таленавітымі даследчыкамі беларускай паэзіі і прозы, публікуюць манаграфіі і актыўна выступаюць у сродках масавай інфармацыі ў Беларусі і за яе межамі. Слухаць Уладзіміра Васільевіча можна бясконца: ён як носьбіт глыбокіх ведаў пра літаратуру і літаратуразнаўства, ад часоў рымскіх і грэчаскіх філосафаў і да найноўшых падыходаў да мастацкага твора, імкнецца назапашаную інфармацыю даносіць і да сваіх падапечных, пашыраючы іх круггляд, папаўняючы метадалагічную базу іх даследаванняў новым інструментарыем. Навытанасць Уладзіміра Васільевіча ўражае: акрамя мастацкай літаратуры, як беларускай, так і замежнай, яго чытацкія інтарэсы сягаюць у іншыя гуманітарныя дысцыпліны, у навуковую практыку негуманітарных дысцыплін, і паўсюль ён знаходзіць штосьці новае, што можна ўвесці ў літаратуразнаўчы аналіз. Вельмі важная якасць яго як кіраўніка — Уладзімір Васільевіч не навязвае ўласных думак маладым даследчыкам, дазваляе ім раскрывацца ў сваіх напрамках навуковага вывучэння беларускай літаратуры, ухваляючы «новае слова» ў літаратуразнаўчых пошуках.

Добра памятаю доўгія і вельмі пазнавальныя размовы з Уладзімірам Васільевічам, праз якія адкрывала для сябе новую краіну — навуку. Гэты светлы, шчыры Чалавек і таленавіты, праніклівы, выдатны Вучоны стаў для мяне Першым Настаўнікам у навуковай дзейнасці. Толькі дзякуючы яго нястомнаму жаданню правесці па ўсіх лабірынтах паэзіі, яго чалавечнаму спрыянню, заўсёднай падтрымцы і мудраму кіраўніцтву падчас навуковай вучобы, яго душэўным водгукам на перамогі і паражэнні я палюбіла літаратуразнаўства і беларускую паэзію. Гэтаму Чалавеку дадзена запальваць святло ў душах людзей, адорваючы іх добрым, цёплым словам — узнімаць настрой, веру ў свае сілы, падтрымліваць і дарыць надзею.